

วัฒนธรรมการเรียนรู้ในการเรียนรู้วัฒนธรรม ของนักเรียนไทย (ทรง) ดำ

The culture of learning culture in Tai Song Dam pupils

จิตชายงค์ ยมาภัย^{*}

jitjayang@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยในเชิงชาติพันธุ์วรรณาแนววิพากษ์ชิ้นนี้ บรรยายถึงกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำในพื้นที่จังหวัดนครปฐมและเพชรบุรี ผ่านมโนภาพเรื่องอำนาจและการควบคุมในครุศาสตร์ปฏิบัติการของการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ผู้เขียนเสนอข้อสรุปรวบยอดว่า นักเรียนชาวไทยทรงดำสร้างความหมายของประสบการณ์ความเป็นไท(ย)ทรง(ดำ) ผ่านการเรียนรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์กับปฏิบัติการทางวัฒนธรรมในชีวิตจริง และในขณะที่โรงเรียนก็มีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรมความเป็นพลเมืองไทยให้เป็นหลัก แต่ก็ได้มีการสร้างบริบทใหม่ให้แก่ความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นได้มีความชอบธรรมอยู่ในพื้นที่ของระบบการศึกษาเพิ่มมากขึ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการสร้างความชอบธรรมให้แก่ตนเองของระบบการศึกษาที่เป็นทางการ

คำสำคัญ : วัฒนธรรมการเรียนรู้, อำนาจและการควบคุม, ครุศาสตร์ปฏิบัติการ, นักเรียนไทยทรงดำ

^{*} อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล

Abstract

This critical ethnographic research aims to describe the culture of learning about culture among “Tai Song Dam” pupils in Nakhon Pathom and Phetchaburi provinces, Thailand. The focus of inquiry is Power and Control in pedagogical practice in formal and informal education. In this article, I argue that Thai Song Dam pupils construct meaning of experiences about their own ethnicity via interactive learning through daily-life cultural practices. While schools play an important role in transmitting national culture to pupils as Thai citizens, they also play a role in teaching local culture. The schools recontextualize local knowledge into official knowledge and make it more legitimate in the sphere of education. At the same time this process of legitimizing local knowledge also serves to legitimize formal education.

Keywords: culture learning, power and control, pedagogical practice, Tai Song Dam pupils

1. บทนำ

บทความวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อบรรยายถึงวัฒนธรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมไทยทรงดำของนักเรียนชาวไทยทรงดำในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีและนครปฐม

ผลการวิจัยที่ได้นำมารายงานไว้ในบทความชิ้นนี้ เป็นข้อสรุปขั้นต้นของโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรของภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ สำหรับโรงเรียนที่มีนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์” ซึ่งอยู่ภายใต้ชุดโครงการวิจัย “ชาติพันธุ์: กระบวนทัศน์ใหม่ในการสืบสานภาษาและวัฒนธรรม”

การพัฒนาหลักสูตรอย่างมีส่วนร่วมครอบคลุมขอบเขต 3 ประการ คือ การออกแบบเนื้อหาหลักสูตร การออกแบบวิธีการจัดการเรียนการสอน และการออกแบบวิธีการประเมินผล การพัฒนาหลักสูตรมีขั้นตอนสำคัญประการหนึ่ง คือ การสำรวจตรวจสอบตราสภาพปัจจุบันของการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรมชาวไทยทรงดำ ในด้านเนื้อหา และวัฒนธรรมการเรียนรู้ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตรให้ตรงกับวิถีชีวิตจริงของชาวไทยทรงดำให้มากที่สุด

เมื่อกล่าวถึงชาวไทยทรงดำแล้ว อาจพบว่าการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์นี้อย่างหลากหลาย ตามบริบทและสถานการณ์ต่างๆ เช่น ไทยดำ ไทยดำ ไทยโซ่ง ลาวโซ่ง ในบทความนี้จะใช้คำว่า ไทยทรงดำ เนื่องจากเป็นคำศัพท์ที่ประชาชนทั่วไปในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีและนครปฐมอันเป็นพื้นที่ภาคสนามเข้าใจและรับรู้ความหมายร่วมกัน

คำว่า วัฒนธรรม นั้น มีความหมายกว้างขวาง และมีนักวิชาการให้คำนิยามไว้อย่างหลากหลายตามแต่ขอบเขตสาระและแห่งวิชานั้นๆ ในบทความนี้ ผู้วิจัยยึดความหมายของคำว่า วัฒนธรรม ตามนิยามศัพท์ของปีเตอร์ แมคราเลน (McLaren, 2009, p.65) นักวิชาการด้านครุศาสตร์แนววิพากษ์ (critical pedagogy) ว่า “วัฒนธรรม คือ วิถีทางเฉพาะของกลุ่มทางสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ในอันที่จะดำรงชีวิตและให้ความหมายต่อเงื่อนไขปัจจัยและสภาพแวดล้อมในชีวิต” ส่วนคำว่าการเรียนรู้ นั้น ผู้วิจัยยึดตามความหมายของ โจเซฟ โนวัก และ ดี. บ็อบ โกวิน (2534) ว่า คือ “การเปลี่ยนแปลงความหมายของประสบการณ์”

โดยนัยแห่งนิยามดังกล่าว บทความนี้จึงมีจุดมุ่งพินิจในเรื่อง การสร้างความหมายของประสบการณ์ในเรื่องวิถีดำรงชีวิตและการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ

2. กรอบความคิดและวิธีการศึกษา

ผู้วิจัยประยุกต์ใช้มโนภาพทางสังคมวิทยาการศึกษาของบาเซล เบิร์นสไตน์ (Bernstein, 2000) ในเรื่องอำนาจและการควบคุม ในกระบวนการทางการศึกษา ได้แก่ การจำแนก (classification) และการวางกรอบ (framing) เป็นกรอบในการศึกษา

ชิตขยางค์ ยมาภัย (2549) ได้อธิบายถึง การจำแนกและการวางกรอบไว้ว่า เป็นการวิเคราะห์ถึงอำนาจและการควบคุมในกระบวนการทางการศึกษา อำนาจคือการสถาปนาความสัมพันธ์ที่ขอบเขตระหว่างสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง เช่นรัฐกับชุมชน โรงเรียนกับหมู่บ้าน ภาษาไทยกับภาษาถิ่น ส่วนการควบคุมคือ การใช้วิธีการสื่อสารเพื่ออ้างความสัมพันธ์ที่ได้สถาปนาไว้ให้คงอยู่ การใช้อำนาจนั้น เบิร์นสไตน์ให้ความคิดรวบยอดไว้ว่า คือ *การจำแนก* ซึ่งในบริบทของการศึกษาแล้วหมายถึง การจัดขอบเขตและการรักษาระยะห่างระหว่างวิชาต่างๆ ไว้ เช่น ขอบเขตวิชาภาษาไทย วิชาภาษาอังกฤษ หรือวิชาสังคม การจำแนกแบ่งเป็น การจำแนกแบบแข็ง (strong classification) หมายถึง การแบ่งแยกขอบเขตของแต่ละวิชาอย่างตายตัว และ การจำแนกแบบอ่อน (weak classification) หมายถึง การไม่แบ่งแยกระหว่างวิชาอย่างชัดเจน ส่วนการควบคุมนั้น เบิร์นสไตน์เรียกว่า *การวางกรอบ* ซึ่งหมายถึง การควบคุมกฎเกณฑ์และความชอบธรรมของการสื่อสาร ซึ่งเน้นหนักในด้าน การเลือกวิธีการสื่อสาร การจัดลำดับขั้นตอน การกำหนดจังหวะก้าว และการกำหนดเกณฑ์การประเมินผล การวางกรอบแบบแข็ง (strong framing) หมายถึง ครูหรือผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทควบคุมโดยเคร่งครัด การวางกรอบแบบอ่อน (weak framing) หมายถึง นักเรียนมีส่วนร่วมในการเลือกสรรความรู้ และสร้างความหมายด้วยตนเอง

จากมโนภาพดังกล่าว ขอบเขตของการศึกษาคครั้งนี้ จึงจำกัดลงที่ การศึกษาอำนาจและการควบคุมในกระบวนการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมของนักเรียนไทยทรงดำ และในการวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติมนี้ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้มุมมองที่นอร์มัน เค เดนซิน (Densing, 2003, p.237) เรียกว่าจินตนาการทางสังคมวิทยาแนววิพากษ์ (critical sociological imagination) ซึ่งโดยนัยทางมานุษยวิทยาการศึกษาแล้ว หมายถึง การตั้งคำถามถึงความสัมพันธ์ของ อำนาจกับความรู้ ในการปฏิบัติการด้านการเรียนการสอน

จากกรอบความคิดเชิงทฤษฎีดังกล่าว ผู้วิจัยจึงใช้แนวทางการวิจัยแบบ **ชาติพันธุ์วรรณาแนววิพากษ์** เป็นเครื่องชักนำเข้าถึงข้อมูล และตอบคำถามของการวิจัย ฌิม โทมัส (Thomas, 1993, pp.2-3) ได้อธิบายไว้ว่า ชาติพันธุ์วรรณาแนววิพากษ์เป็นการไตร่ตรองสะท้อนความคิดประเภทหนึ่ง ที่มุ่งตรวจสอบ วัฒนธรรม ความรู้ และการกระทำ นักชาติพันธุ์วรรณาทุกคน พึงบรรยาย วิเคราะห์ เจาะลึก ไขข้อข้องใจ เกี่ยวกับ วาระซ่อนเร้น ศูนย์กลางอำนาจ และข้อสมมุติ ซึ่งฝัง กดทับ และปิดกั้น ความมีอิสระเสรี ของคนทุกคน โดยเฉพาะชนกลุ่มน้อยในสังคม

จอห์น ดับเบิลยู เครสเวล (Cresswell, 2007, p.70) ชี้ให้เห็นว่าชาติพันธุ์วรรณาแนววิพากษ์มุ่งศึกษาในประเด็น อำนาจ การเสริมอำนาจ ความไม่เสมอภาค ความไม่เป็นธรรม

การครอบงำ การกดขี่ การครองความเป็นเจ้า และการกระทำให้ผู้อื่นตกเป็นเหยื่อ ภายใต้ประเด็นต่างๆ เหล่านี้ โซยนิ แมดดิสัน (Madison, 2012, pp.5-13) เสนอความคิดไว้ว่า งานชาติพันธุ์วรรณาแนววิพากษ์ เริ่มต้น ด้วยความรับผิดชอบเชิงจริยธรรม ในการบอกถึง ความเป็นธรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตของผู้คน นักชาติพันธุ์วรรณาแนววิพากษ์ พึงมีส่วนช่วยให้ ความรู้เพื่อการปลดปล่อย (emancipatory knowledge) กระจายไปในสังคม เพื่อปรัรตรัสสังคมให้มี ความเป็นธรรมมากขึ้น

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลระหว่าง เดือน เมษายน 2554 ถึง มิถุนายน 2555 ด้วยวิธีการสังเกต อย่างมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่โรงเรียนและหมู่บ้านไทยทรงดำในจังหวัดเพชรบุรี ที่อำเภอเขาย้อย และจังหวัดนครปฐม ที่อำเภอกำแพงแสนและอำเภอดอนตูม ผู้มีส่วนร่วม กับโครงการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชาวไทยทรงดำที่เรียนวิชาภาษาไทยทรงดำ เด็กและเยาวชนชาวไทยทรงดำที่ได้เข้าร่วมประเพณีต่างๆ ครู และชาวบ้านในชุมชนไทยทรงดำ

3. การเรียนรู้วัฒนธรรมของนักเรียนไทยทรงดำ

การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมไทยทรงดำ ของนักเรียนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ซึ่งมักจะนิยามตนเอง ว่า “เป็นลาว” เกิดขึ้นใน 2 บริบท คือ การเรียนรู้ในโรงเรียน และ การเรียนรู้นอกโรงเรียนหรือการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

3.1 การเรียนรู้ในโรงเรียน

โรงเรียนได้จัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับภาษาไทยทรงดำในสาระการเรียนรู้ต่างๆ ได้แก่ ภาษาไทย (ภาษาไทยคำ วรรณกรรมท้องถิ่น) ศิลปะ (นาฏศิลป์) การงานพื้นฐานอาชีพ กิจกรรมการพัฒนาตนเอง ผ่านชุมนุมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยทรงดำ (การรำ ร้อง หัตถกรรม) และดนตรีพื้นบ้าน (แคนวงประยูกต์)

3.1.1 การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนในจังหวัดนครปฐม จัดในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในห้องเรียนจะมีนักเรียนทั้งที่เป็นคนไทยทรงดำ คนไทย คนจีน คนลาว โรงเรียนได้เชิญครูภูมิปัญญาจากสมาคมไทดำแห่งประเทศไทย มาเป็นผู้สอน เนื้อหาหลักสูตรใช้ตำราภาษาไทยคำ ที่ได้มาจากประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

เนื้อหาในการสอน ให้ความสำคัญกับการฝึก อ่าน เขียน สะกดคำ ประสมเสียง มุ่งให้นักเรียนอ่านออกเขียนได้ โดยมีหลักสูตรแฝง ให้นักเรียนรู้ภาษาไทดำ ดีพอที่จะสามารถประกอบพิธีกรรมต่างๆ ได้ เพราะในอนาคตนั่น คนที่จะประกอบพิธีกรรมได้ คาดว่า จะมีจำนวนน้อยลง การรู้ภาษาพูด ภาษาเขียนไทดำ จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะสืบทอดประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ ไว้

วิธีการสอน ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุด ในฐานะผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ด้านภาษาไทดำ และเป็นผู้ *ถ่ายทอด* ความรู้ไปให้นักเรียน โดยใช้เนื้อหาในแบบเรียนภาษาไทดำ

การสอนจะเริ่มต้นด้วยการให้นักเรียนฝึกออกเสียงตามครู โดยครูจะยก “ลำน้า” ภาษาไทดำที่เขียนเป็นภาษาไทย ให้นักเรียนอ่านออกเสียงตามครู พร้อมทั้งสอนคำศัพท์ต่างๆ ที่นักเรียนไม่เข้าใจ

เมื่อนักเรียนอ่านออกเสียงได้คล่องดีแล้ว ครูก็จะทบทวนให้นักเรียนออกเสียง *ตัวหนังสือไทดำ* และ *ตัวสระไทดำ* เมื่อนักเรียนได้อ่านไป อ่านมา ประมาณ 4 ถึง 5 รอบแล้ว ครูก็จะบอกให้นักเรียนฝึกประสมเสียงพยัญชนะ เข้ากับเสียงสระ การสอนนี้ ครูจะใช้สื่อ คือ แผนโปสเตอร์ขนาดใหญ่ที่มีรูป พยัญชนะ และสระ ไทดำ แขนวนบนกระดาน

ในช่วงสุดท้าย ครูจะให้นักเรียนฝึกเขียนลงในสมุดแบบเรียน พร้อมทั้งตรวจการบ้าน โดยครูจะให้นักเรียนออกมารับงานที่หน้าชั้น นักเรียนที่ไม่ได้ส่งการบ้านครู ก็จะต้องถูกตี (ในบางครั้งเพื่อน ๆ จะส่งเสียงเชียร์ให้ครูตีแรงๆ) เมื่อนักเรียนกลับเข้าไปนั่งที่โต๊ะแล้ว ก็จะนั่งทำแบบฝึกหัดไปเรื่อยๆ ก่อนเลิกชั้นเรียน ครูจะสั่งการบ้าน พร้อมทั้งกำชับให้นักเรียนทำการบ้าน ในวันเสาร์-อาทิตย์ แล้วให้นำมาส่งครูก่อนเข้าเรียน

การประเมินผล ครูผู้สอนเล่านั้นจะประเมินว่านักเรียนสามารถ *ทำเป็น* คือ อ่านออก เขียนได้ ออกเสียงถูกต้อง และเมื่อเรียนในระดับสูงขึ้น ในภาคการศึกษาถัดไป ก็จะเรียนอ่าน ตัวบท และเขียนเรียงความมากขึ้น การเรียนการสอนในชั้นนี้ จึงมุ่งให้นักเรียน *รู้จำ* การออกเสียงพยัญชนะ สระต่างๆ

3.1.2 การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนในจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งถือเป็นต้นน้ำของวัฒนธรรมไทยทรงดำในประเทศไทย โรงเรียนจึงได้กำหนดให้ วัฒนธรรมไทยทรงดำ เป็นอัตลักษณ์ของโรงเรียน โรงเรียนจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับภาษาวัฒนธรรมไทยทรงดำ ในสาระการเรียนรู้ภาษาไทย วิชาวรรณกรรมท้องถิ่น สาระการเรียนรู้ศิลปะ ในวิชานาฏศิลป์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ในวิชาชุมนุมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยทรงดำ และชุมนุมดนตรีพื้นบ้าน

วิชาวรรณกรรมท้องถิ่น เปิดสอนเป็นวิชาเลือกสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สายศิลปะ-ภาษา จัดการเรียนการสอนสัปดาห์ละ 2 คาบ ทุกวันพุธ โดยทางโรงเรียนได้เชิญครู ภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดเพชรบุรีเป็นผู้สอน นักเรียนห้องนี้ อาจมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับที่ไม่สูงมากนัก จึงไม่ได้มุ่งหวังที่จะสอบเข้ามหาวิทยาลัยอย่างเอาเป็นเอาตาย ส่วนใหญ่หวังว่าจะสำเร็จการศึกษาแล้วออกไปประกอบอาชีพต่างๆ ทั้งด้านการเกษตร และทำงานในโรงงานที่อยู่รอบๆ อำเภอ

เนื้อหา เกี่ยวกับภาษา (การออกเสียง ฝึกเขียน ฝึกอ่านตัวหนังสือไทยทรงดำ) นิทาน ตำนาน บทเพลง ที่เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ ครูผู้สอนได้จัดทำเอกสารประกอบการสอนขึ้นเอง เนื้อหาในบทเรียนมีทั้งตัวบทที่เป็นของเก่าที่ถ่ายทอดกันมา และที่ครูผู้สอนได้แต่งขึ้นมาใหม่ การสอนการเขียน อ่าน ภาษาไทยทรงดำ ได้ประยุกต์มาจาก

แบบเรียนภาษาไทยคำ ของสมาคมไทคำแห่งประเทศไทย หลักสูตรแฝง ในวิชานี้ ก็คือ การ ปลุกฝังค่านิยม และคติความเชื่อของไทยทรงคำให้แก่นักเรียน

วิธีการสอน การจัดการเรียนการสอนวิชานี้ โดยปรกติจัดขึ้นในศูนย์การเรียนรู้ภูมิ ปัญญาไทยทรงคำของโรงเรียน ซึ่งจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นด้วย แต่ในปีการศึกษานี้ ห้อง ดังกล่าวได้ชำรุดทรุดโทรมมาก จนไม่สามารถเปิดใช้ได้ จึงต้องย้ายสถานที่เรียน มาเรียนนอก ห้องเรียน เป็นห้องเรียนใต้ร่มไม้

ครูผู้สอนมีบทบาทสำคัญ ในการสอน ครูเป็นผู้คัดเลือกเนื้อหาและวิธีการสอน ลำดับ เนื้อหาการสอน กำหนดจังหวะการสอน และประเมินผลด้วยตนเอง อย่างไรก็ตามในการสอนนี้ ครูได้เลือกหัวเรื่องและมีวิธีการสอนที่สนุกสนาน ทำให้นักเรียนส่วนใหญ่เพลิดเพลิน ครูผู้สอน จะไม่ได้เน้นการบรรยาย แต่จะใช้ศิลปะการแสดงเป็นกลวิธี เช่น การร้องเพลง การขับลำนำ การเล่านิทาน โดยจะใช้หนังสือแบบเรียนภาษาไทยคำประกอบบ้าง ทำให้นักเรียนไม่เบื่อ แม้จะ เรียนติดต่อกัน 2 คาบ ก็ตาม

ตัวอย่างเช่น การสอนการนับวันของชาวไทยทรงคำ ครูจะสอนโดยมีท่าเต้นประกอบ ด้วยการนับนิ้วไปตามวันต่างๆ จนครบสิบวันแล้ว ก็จะมีการร้องคำว่า “กริดกริ้ว” พร้อมท่าทำ ประกอบ เมื่อครูสอนเด็กๆ ก็จะร้องตามอย่างเสียงดัง และจะตั้งใจอย่างจดจ่อ จนเมื่อถึงช่วง คำว่า กริดกริ้ว และจะส่งเสียงดังพร้อมท่าทำทางประกอบด้วยท่าที่เปิกบานเต็มที่

การประเมินผล จากการสังเกตการประเมินระหว่างการสอน ผู้สอนจะมีบทบาท สำคัญในการประเมินผล โดยเน้น การ รู้จำ ของนักเรียน แต่ในขณะเดียวกัน ครูก็ได้พยายามที่จะปลุกฝังให้นักเรียนได้ เข้าใจ และ เกิด *สำนึกรัก* ในชาติพันธุ์ของตนด้วย

วิชานาฏศิลป์ เป็นวิชาพื้นฐานตามสาระการเรียนรู้ศิลปะ โดยครูผู้สอนได้บูรณาการ เข้ากับหลักสูตรสถานศึกษา จึงได้เกิดเป็นวิชานาฏศิลป์ไทยทรงคำ จัดสอนในช่วงชั้นที่ 3 (ม.1 ถึง ม.3) และช่วงชั้นที่ 4 (ม.4 ถึง ม.6) นักเรียนจะได้เรียนช่วงชั้นละ 1 ภาคการศึกษา

เนื้อหา สาระของวิชาเกี่ยวกับการรำ ท่ารำ ต่างๆ ของชาวไทยทรงคำ โดยมีที่มาจาก การละเล่นพื้นบ้าน แล้วปรับให้เข้ากับเกณฑ์มาตรฐานของการแสดงนาฏศิลป์ เช่น ความพร้อม เปรียง การแสดงไหวพริบปฏิภาณ การละเล่นพื้นบ้านจึงถูกบริวรรต ให้เป็น *การแสดง* เพื่อออก งานต่างๆ เช่น งานพระนครคีรีหรือการประกวด การแสดงดังกล่าวได้ถูกนำไปเป็นเครื่อง นำเสนอเอกลักษณ์ของโรงเรียนด้วย

วิธีการสอน เน้นการปฏิบัติเพื่อให้นักเรียน *ทำเป็น* โดยครูเป็นผู้กำหนดท่ารำ จัดลำดับวิธีการสอน และกำหนดจังหวะของการเรียนให้นักเรียนได้ทำเป็น แต่ทั้งนี้ ฐานคิด สำหรับการเรียนศิลปะในปัจจุบัน ให้ความสำคัญแก่การพัฒนาตามความสามารถของผู้เรียน นักเรียนบางคนถนัดดนตรี วาดภาพ นาฏศิลป์แตกต่างกันไป

การประเมินผล เน้นให้ผู้เรียน จดจำ และสามารถปฏิบัติได้ นักเรียนคนไหนที่มี แววดิ ครูก็จะคัดเข้าไปอยู่ในคณะกรรมการแสดงหรือวงดนตรี และให้เรียนเพิ่มเติม ผ่านกิจกรรมการพัฒนาผู้เรียนในวิชาชุมนุม

กิจกรรมการพัฒนาผู้เรียน นักเรียนจะต้องเลือกเข้าร่วมชุมนุมใดชุมนุมหนึ่งอย่างเสรี 1 ชุมนุมต่อปี ชุมนุมต่างๆ จัดตั้งโดยใช้ความถนัดและความสามารถของครูเป็นตัวตั้ง วิชาชุมนุมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยทรงดำ ได้แก่ ชุมนุมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยทรงดำและชุมนุมดนตรีพื้นบ้าน จัดการเรียนการสอนสัปดาห์ละ 1 คาบ ทุกบ่ายวันศุกร์ โดยมีนักเรียนเลือกเรียนชุมนุมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยทรงดำ ประมาณ 60 คน และดนตรีพื้นบ้าน ประมาณ 15 คน ชุมนุมทั้ง 2 ชุมนุม ถูกตั้งขึ้นคู่ขนานกัน เพราะถ้าไปออกงานหรือไปแสดงในที่ต่างๆ แล้ว ก็จะต้องมีทั้งวงแคน และคณะแสดงรำ ควบคู่กัน

เนื้อหา เน้นการฝึกปฏิบัติ เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทยทรงดำได้แก่ การร้องเพลงไทยทรงดำ การรำแบบไทยทรงดำ และการทำหัตถกรรม คือ ลูกข่ง เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ ส่วนวงแคน ก็เป็นการฝึกทักษะทางดนตรีพื้นบ้านให้แก่ นักเรียนผู้สนใจ

วิธีการสอน ครูเป็นผู้มีบทบาทหลัก ทั้งในแง่การควบคุมการแสดงและการฝึกปฏิบัติ ให้แก่นักเรียน นักเรียนต้องหมั่นฝึกฝน ทำตามขั้นตอนต่างๆ จนเกิดความชำนาญ แต่ในทางปฏิบัตินั้น การเรียนการสอนในวิชานี้ก็มักถูกแทรกแซงจากกิจกรรมต่างๆ เช่น กีฬาสี วันสุนทรภู่ เด็กๆ จึงไม่ค่อยได้เรียนวิชานี้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย แต่เนื่องจากนักเรียนสามารถอยู่ในชุมนุมต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่อง นักเรียนจึงมีโอกาสดูฝึกฝนทักษะต่างๆ จนเกิดความชำนาญตามสมควร

การประเมินผล มุ่งที่ให้นักเรียน *ทำเป็น* ตามแบบแผน หรือ แนวทางที่ครูได้วางไว้

ที่กล่าวมาทั้งหมด คือ การจัดการเรียนการสอนวิชาต่างๆ ที่มีเนื้อสาระเกี่ยวข้องกับ ภาษาและวัฒนธรรมไทยทรงดำ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ในส่วนต่อไปจะบรรยายถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยทรงดำ ที่เกิดขึ้นนอกโรงเรียน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นการเรียนรู้ตาม อรรถาธิบาย อันมี *ครอบครัว* เป็นพื้นที่ของการเรียนรู้ที่สำคัญ

การเรียนรู้นอกโรงเรียน

วิถีชีวิตของนักเรียนโดยทั่วไปในช่วงเปิดภาคเรียนนั้น เหมือนกันโดยส่วนใหญ่ คือ ใน วันธรรมดา ตื่นเช้า ไปโรงเรียน เย็นเลิกเรียน รับประทานขนมหน้าโรงเรียน พูดคุยหยอกล้อกับเพื่อน แล้วจึงกลับบ้าน เมื่อถึงบ้าน ก็จะรับประทานอาหารเย็น เสร็จแล้ว ทำการบ้าน ดู

โทรศัพท์ พูดคุยสนทนาทางโทรศัพท์ หรือเล่นอินเทอร์เน็ต ตามแต่อุปนิสัยความใฝ่รู้และรักการเรียนรู้ ของแต่ละคน แล้วจึงเข้านอนประมาณ 22.00–23.00 น.

ในวันหยุดเด็กนักเรียนในชนบท ส่วนหนึ่งอาจเข้าตัวเมืองเพื่อไปเรียนพิเศษ แต่อีกส่วนหนึ่งก็จะเล่นอยู่ในหมู่บ้าน หรือ ไปเที่ยวห้างสรรพสินค้าบิ๊กซีหรือโลตัส มีบางคนที่ต้องซักผ้า ทำงานบ้าน หรือออกไปช่วย พ่อ แม่ ทำงาน กิจกรรมหนึ่งที่นักเรียนนิยมกันมาก คือ การไปร้านเกม เพื่อ เล่นสล็อตสังคม เล่นเกมออนไลน์ ดูหนัง ฟังเพลงต่างๆ โดยเด็กส่วนใหญ่จะใช้เวลาในร้านเกมประมาณ 1 ถึง 2 ชั่วโมง ต่อครั้ง ในสัปดาห์หนึ่งก็จะไปร้านเกม ประมาณ 4 ครั้ง

สำหรับนักเรียนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านไทยทรงดำ ก็มีชีวิตประจำวันเช่นเดียวกับนักเรียนทั่วไป ความแตกต่างระหว่างนักเรียนไทย กับนักเรียนไทยทรงดำ ตามการชี้ชัดของนักเรียนไทยทรงดำ คือ คำพูด เพราะนักเรียนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านไทยทรงดำ ในจังหวัดเพชรบุรี ส่วนใหญ่ ยังใช้ ภาษาไทยทรงดำเพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวันเมื่ออยู่ในหมู่บ้าน หรือเมื่อสื่อสารกับคนไทยทรงดำด้วยกัน

วิชาภาษาไทยทรงดำเพื่อการสื่อสาร จึงเป็นวิชาสำคัญในการเรียนรู้วัฒนธรรมไทยทรงดำ เพราะทำให้นักเรียนส่วนใหญ่ชี้ชัด (identify) ว่าตนเองเป็น คนลาว ตามความหมายในการใช้ภาษา ซึ่งหมายถึงเป็น คนไทยทรงดำ ในภาษาทางการ เอกลักษณ์ (identity) ของความเป็นไทยทรงดำ จึงถูกนำเสนอด้วย การใช้ภาษาไทยทรงดำ เป็นสำคัญ

การเรียนรู้ภาษานั้น ยังเป็นเครื่องชักนำเข้าสู่วัฒนธรรมอื่นๆ ของชาวไทยทรงดำ เช่น ประเพณี พิธีกรรม และการละเล่นต่างๆ

เนื้อหา การเรียนรู้ภาษาเพื่อการสื่อสารนั้น ครอบครัวมีบทบาทสำคัญที่สุด ถ้าคนในครอบครัวสื่อสารหรือพูดกันด้วยภาษาไทยทรงดำแล้ว ภาษาไทยทรงดำก็จะเป็นภาษาแรกที่เด็กได้เรียนรู้ แต่ถ้าพ่อแม่ ผู้ปกครองของเด็กคนใด ไม่พูดภาษาไทยทรงดำกับลูกแล้ว เด็กคนนั้น ก็จะไม่สามารถพูดภาษาไทยทรงดำได้

นอกจากเรื่องภาษาแล้ว เด็กยังจะได้เรียนรู้จากครอบครัว ในเรื่อง พิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผีบรรพบุรุษ เช่น พิธีเสนเรือน พิธีปาดตง เมื่อบ้านใดจัดพิธีกรรมเหล่านี้ เด็กๆ ก็จะได้เรียนรู้จากการปฏิสัมพันธ์กับงาน เนื้อหาการเรียนรู้วัฒนธรรมจึงเป็นแบบองค์รวม ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของนักเรียน

วิธีการเรียนรู้ การเรียนรู้นอกโรงเรียนเป็นเรื่องของการการเรียนรู้จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยพ่อแม่ ผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญ ในการสอนหรือถ่ายทอดความรู้

นอกจากผู้ปกครองแล้ว กลุ่มผู้นำที่สามารถประกอบพิธีกรรมได้ เช่น พ่อหมอ แม่หมอ จะมีบทบาทสำคัญในการควบคุมกฎเกณฑ์การถ่ายทอด ความถูกต้อง และ ลำดับขั้นตอน ของพิธีกรรมต่างๆ การเรียนรู้ของนักเรียนจึงเกิดขึ้นจากการมีประสบการณ์ตรง และการสอนด้วยการแสดงให้เห็น (teach by showing) ผ่านการดำเนินพิธีกรรมต่างๆ ในชีวิตจริง

การเรียนรู้อีกแนวทางหนึ่งของนักเรียน คือ การเรียนรู้ด้วยตนเอง ผ่านการสังเกตในการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีปฏิสัมพันธ์ (interactive learning) การเรียนแบบนี้ อาจารย์ท่านหนึ่งเรียกว่าเรียนแบบ *ครูพักลักจำ* ซึ่งมีนัยว่า เรียนโดยที่ไม่ได้มีครูสอนอย่างเป็นเรื่องเป็นราว เด็กๆ จึงสามารถเรียนรู้ในเรื่องที่ตนสนใจได้อย่างอิสระเสรี เช่น ในงานวันไทยทรงดำประจำปีของตำบลต่างๆ เด็กๆ จะมีโอกาสสวมชุดไทยดำ ออกมาเล่นโยนลูกช่วงในตอนเย็น และร้องวงในช่วงกลางวัน

สื่อใหม่ (new media) เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองของเด็ก จากการสังเกตพบว่าเด็กส่วนหนึ่งใช้สื่อใหม่ค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับไทยทรงดำ เช่น ยูทูป เฟซบุ๊ก เช่น เฟซบุ๊ก/สมัชชาไทยทรงดำ เนื้อหาในสื่อใหม่นั้นส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับ การร้องรำทำเพลง และการท่องเที่ยวหมู่บ้านไทยทรงดำ แต่ก็มีเนื้อหาให้เด็กได้เรียนรู้ และสามารถเชื่อมโยงไปยังชุมชนไทดำ ในระดับนานาชาติได้

การประเมินผล ของการเรียนรู้ตามอรรถยาศัย ที่สำคัญ คือ ความ *รู้จำ ทำได้* ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรม ให้นักเรียนไทยทรงดำ ได้มีความภูมิใจและสำนึกรักในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปถึงการเรียนรู้วัฒนธรรมของนักเรียนไทยทรงดำได้ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดง ระบบข้อความ 3 ประเภท ในการเรียนรู้ภาษาวัฒนธรรมไทยทรงดำ

วิชา	ระบบข้อความ 3 ประเภท		
	หลักสูตร	วิธีการสอน	การประเมินผล
ภาษาไทยดำ	มาตรฐาน ไทดำ อ่าน - เขียน ประกอบพิธีกรรมได้	อาจารย์บรรยาย ตามตำรา ใช้ลำนำน นำเข้าสู่ บทเรียน ออกเสียง ผสมคำ เขียน	อ่านเขียน ประกอบพิธีกรรม
วรรณกรรม ท้องถิ่น	ครูภูมิปัญญา ภาษา การละเล่น คติ	เรียน การละเล่น ศิลปวัฒนธรรม	ออกเสียง คำศัพท์ คติไทยทรงดำ
ชุมนุม	ร้อง รำ ทำลูกช่วง แคนวง	ฝึกปฏิบัติ โดยครู เป็นผู้ควบคุม	เล่นได้ ทำได้

วิชา	ระบบข้อความ 3 ประเภท		
พิธีกรรม (ขึ้นบ้านใหม่) (เสน, ปาดตง)	ขั้นตอนพิธีกรรม	ควบคุมโดย “ผู้รู้” เรียนรู้จากการ สังเกต เรียนรู้อย่างมี ปฏิสัมพันธ์	ทำได้ถูกต้องตาม ขั้นตอน
งานประจำปี ไทยทรงดำ	งานประเพณี ประติษฐ์	เรียนรู้ด้วยตนเอง อย่างอิสระ	ร่วมงาน รำได้ เล่นได้ สนุกสนาน
ประสบการณ์ ในชีวิตจริง	ภาษา เพื่อการสื่อสาร	การเรียนรู้ ฐานครอบครัว เรียนรู้อย่างมี ปฏิสัมพันธ์	สื่อสารด้วย ภาษาไทยช่อง ร่วมงานประเพณี- พิธีกรรม
สื่อใหม่ เช่น ยูทูบ เฟซบุ๊ก	การรำ การแต่งกาย พิธีกรรม ฟ้อนแคน ประวัติหมู่บ้าน	ตามอัธยาศัย	การสร้างความหมาย แก่ประสบการณ์ ด้วยตนเอง

4. วัฒนธรรมการเรียนรู้ : อำนาจและการควบคุม

จากปฏิบัติการด้านการเรียนการสอนที่กล่าวมาข้างต้น หากพิจารณาด้วยมโนภาพของเบิร์นสไตน์ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น เรื่อง การจำแนก และการวางกรอบแล้ว จะเห็นถึงอำนาจและการควบคุมกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมของไทยทรงดำ ที่เกิดขึ้นในการศึกษาในโรงเรียนและการศึกษานอกโรงเรียน ดังนี้

4.1 การจำแนกและการวางกรอบในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน

ปฏิบัติการด้านการเรียนการสอนวัฒนธรรมในโรงเรียน ประกอบด้วย การจำแนกแบบแข็ง การจำแนกแบบอ่อน และการวางกรอบแบบอ่อน ดังนี้

การจำแนกแบบแข็ง วิชาที่มีการจำแนกอย่างแข็ง คือ วิชาภาษาไทย (ร.ร.จังหวัดนครปฐม) โดยสมาคมไทดำแห่งประเทศไทย เป็นผู้มีอำนาจในการผลิตความรู้ที่ชอบธรรม โดยใช้ความรู้ตามตำราภาษาไทย ที่ได้มาจากประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม โดยเฉพาะเรื่องการเขียนอักษรไทดำ

การจำแนกแบบอ่อน วิชาที่มีการจำแนกแบบอ่อน ได้แก่ วิชาวรรณกรรมท้องถิ่น (ร.ร. จังหวัดเพชรบุรี) ซึ่งผู้สอนได้ พยายามบูรณาการเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ ภาษาถิ่น วรรณกรรม

ท้องถิ่น คติชน และศิลปวัฒนธรรม ให้เป็นเนื้อเดียวกัน ในขณะที่อีกวิชาหนึ่ง คือ กิจกรรมชุมนุม ซึ่งในชุมนุมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น มีครูที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ มาทำงานร่วมกันหลายคน และได้ผสมผสานเนื้อหาตามความถนัดของครู โดยมีแก่นของเรื่องราวการเรียนรู้ (theme) ว่าด้วยเรื่องของศิลปวัฒนธรรมไทยทรงดำ

การวางกรอบแบบแข็ง วิชาที่จัดการเรียนการสอนโดยครูเป็นผู้มีบทบาทหลัก ได้แก่ วิชาภาษาไทย วิชาวรรณกรรมท้องถิ่น รวมทั้งวิชาชุมนุมด้วย จึงกล่าวได้ว่าการเรียนรู้วัฒนธรรมไทย(ทรงดำ) ส่วนใหญ่แล้ว ครูมีบทบาทสำคัญให้การ ถ่ายทอด ความรู้ไปให้นักเรียน ได้ รู้จำ เข้าใจ และทำเป็น

4.2 การจำแนกและการวางกรอบในการเรียนรู้นอกโรงเรียน

กระบวนการเรียนรู้นอกห้องเรียน มีทั้งการจำแนกแบบแข็ง การจำแนกแบบอ่อน การวางกรอบแบบแข็ง และการวางกรอบแบบอ่อน ดังนี้

การจำแนกแบบแข็ง เนื้อหาการเรียนรู้ที่มีการจำแนกแบบแข็ง ในบริบทของชาวไทยทรงดำ คือ การกำหนดเนื้อหาสาระของพิธีกรรมและประเพณีต่างๆ อย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี-เทวดา เช่น พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีเสนเรือน พิธีปาดตง และพิธีงานศพ ในทุกพิธีกรรมนั้น ต้องทำตามขั้นตอน และจัดองค์ประกอบ เช่น เสื้อผ้า อาหาร ภาษา ให้ถูกต้อง แม่นยำ รวมทั้งในงานประจำปีไทยทรงดำด้วย

การจำแนกแบบอ่อน การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร และการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นเรื่องที่นักเรียนสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างอิสระ ตามใจผู้เรียน

การวางกรอบแบบแข็ง การเรียนรู้ในพิธีกรรมต่างๆ นั้น พึงจะต้องกระทำอย่างเคร่งครัด ระมัดระวัง โดยผู้ที่มีสิทธิหน้าที่ในการประกอบพิธีจะมีบทบาทหลักในการถ่ายทอดความรู้ ในฐานะที่เป็น ผู้รู้ เกี่ยวกับพิธีกรรมต่างๆ อย่างดี

การวางกรอบแบบอ่อน คือ แนวทางการเรียนรู้ที่นักเรียนสามารถเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ได้แก่ การใช้ภาษาไทยทรงดำ ซึ่งแม้ว่าพ่อแม่ผู้ปกครองจะมีบทบาทในการสอน แต่เด็กก็จะสามารถเลือกที่จะใช้หรือไม่ใช้ภาษาไทยทรงดำในการสื่อสารได้ นอกจากนั้น การเรียนรู้ผ่านสื่อใหม่ เช่น ยูทูบ เฟซบุ๊ก นั้น นักเรียนก็สามารถทำได้อย่างอิสระทุกขั้นตอน

โดยสรุป วัฒนธรรมการเรียนรู้ ในมิติอำนาจและการควบคุม ความรู้และการถ่ายทอดความรู้ไปสู่ เด็กนักเรียนไทย(ทรงดำ) สามารถแสดงได้ในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงการจำแนกและการวางกรอบในกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนไทยทรงดำ

		การจำแนก (classification)	
		+	-
การวาง กรอบ (framing)	+	วิชาภาษาไทยคำ ความเชื่อ พิธีกรรม	ภาษาไทยทรงดำ (วรรณกรรมท้องถิ่น) ชุมชุม
	-	งานประจำปี	ชีวิตประจำวัน (ภาษาเพื่อการสื่อสาร) สื่อใหม่ (ยูทูบ เฟซบุ๊ก)

5. เอกลักษณ์ของนักเรียนไทยทรงดำ

เอกลักษณ์จากการเรียนการสอน (pedagogic identities) เป็นผลอันเกิดจากเหตุที่นักเรียนได้เข้าสู่กระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมไทยทรงดำ ผู้วิจัยได้ประยุกต์การวิเคราะห์ตามแนวทางของ เบิร์นสไตน์ (2000) โดยเน้นที่ เอกลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งเบิร์นสไตน์ ได้มองใน 3 มิติ ได้แก่ ปัจจุบัน (prospective) อดีต (retrospective) และอนาคต (prospective) โดยจะวิเคราะห์แยกตามการเรียนรู้ในโรงเรียนและการเรียนรู้นอกโรงเรียน โดยจะเป็นการอธิบายเชิงสรุปภาพรวมของทั้งสองพื้นที่

5.1 การเรียนรู้ในโรงเรียน

การมองปัจจุบัน โรงเรียนในจังหวัดนครปฐม มุ่งจัดการเรียนการสอนภาษาไทยทรงดำ เพื่อช่วยอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรม โดยบรรจุเรื่องภาษาไทยทรงดำไว้ในฐานะที่เป็นหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียน นอกจากนั้นผู้สอน ยัง ประารถว่าในอนาคต เด็กๆ ที่ได้รู้ภาษาไทยทรงดำจะมีส่วนช่วยสืบสานวัฒนธรรมไทยทรงดำเอาไว้ ในขณะที่ในจังหวัดเพชรบุรี นั้น เอกลักษณ์ท้องถิ่นของนักเรียน คือ ความสามารถในการแสดงศิลปวัฒนธรรม ร้อง รำ และเล่นดนตรีพื้นบ้านได้ ความสามารถดังกล่าวนี้ เป็นเครื่องนำเสนอภาพตัวตน อัตลักษณ์ของโรงเรียนเข้าย่อย แต่ในขณะเดียวกันนั้น การจัดการเรียนการสอนวิชาวรรณกรรมท้องถิ่น เป็นการประทับตราว่า นักเรียนที่ได้เรียนวิชานี้ เป็นนักเรียนที่เรียน *ไม่เก่ง* ไม่ได้มุ่งสอบเข้ามหาวิทยาลัย เด็กกลุ่มนี้จึงถูกเลือกให้มาเรียนวิชาวรรณกรรมท้องถิ่น

การมองย้อนอดีต การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน มีมุมมองแบบชนชั้นนำ (รัฐ) คือ มุ่งสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมคือ ความเป็นคนไทย ให้แก่นักเรียนไทยทรงดำ เพราะเมื่อเข้าเรียนในโรงเรียนแล้ว นักเรียนส่วนใหญ่อีกจะพูดภาษาไทยได้คล่องดี ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า *คำพูด* เป็นเครื่องมือสำคัญในการชี้ชัด และแบ่งแยกความเป็นไทยกับความเป็นลาว การเข้าโรงเรียนจึงเป็นเครื่องชี้ชัด ความเป็นไทยให้แก่นักเรียนไทยทรงดำ

การมองอนาคต ในการคาดการณ์ถึงอนาคตแล้ว ครูหลายคนเห็นไปในทางเดียวกันว่า นักเรียนไทยทรงดำ คงจะกลืนกลายเป็นไทย ไปเสียจนหมดไม่เหลือความแตกต่าง ระหว่างไทย กับ ลาว อีกต่อไป ความแตกต่างทางเอกลักษณ์ จะเป็นเรื่องของเด็กใน เมือง กับเด็กชนบท มากกว่า เพราะจะต่างกันด้วย ลักษณะท่าทาง การแต่งกาย ของเด็กที่อยู่ในถิ่นฐานที่ต่างกัน

5.2 การเรียนรู้นอกโรงเรียน

การมองปัจจุบัน นักเรียนไทยทรงดำมีกระบวนการชี้ชัด (identification) ว่า ตนเป็นลาว ผ่านการพูดภาษาไทยทรงดำในชีวิตประจำวัน (นักเรียนทางเพชรบุรี จะใช้คำว่า ปะลาว ซึ่งแปลว่า พุดลาว) การพูดภาษาไทยทรงดำจึงหมายถึง การสร้างความหมาย และการรับรู้ความหมายของประสบการณ์ ความเป็นไทยทรงดำของนักเรียน

การมองอดีต เอกลักษณ์สำคัญ ที่เป็นพื้นฐานของความเป็นไทยทรงดำ คือ ความเชื่อเรื่องเวทดาและผีบรรพบุรุษ การเรียนรู้วัฒนธรรมของเด็กชาวไทยทรงดำ ก็เพื่อสืบสานความเชื่อเรื่องดังกล่าวนี้ แต่ในขณะเดียวกัน การธำรงและสืบสานความเชื่อดังกล่าว ก็ได้พัฒนาควบคู่ไปกับการชี้ชัดว่าตนเองเป็นคนไทยไปพร้อมๆ กัน ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นถิ่นที่เกิดและทำมาหากิน คนไทยทรงดำ จึงชี้ชัดตนเอง แบบพหุลักษณะ (multiple identities) กล่าวคือมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เป็น คนไทยทรงดำ และมีเอกลักษณ์ทางการเมือง เป็น(พลเมือง)ไทย

การมองอนาคต เมื่อถามนักเรียนว่า “คิดว่าวัฒนธรรมไทยทรงดำจะหมดไปหรือไม่” นักเรียนส่วนใหญ่ ตอบว่า ตราบใดที่เรายัง พุด ภาษาไทยทรงดำกันอยู่ วัฒนธรรมก็ยังอยู่ เพราะเราจะต้องทำพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษกันอยู่ ต้องใช้ภาษาไทยทรงดำ ภาษาวัฒนธรรมจึงน่าจะคงอยู่ ในอนาคต ความเป็นชาติพันธุ์ ของชาวไทยทรงดำ จึงน่าจะยึดโยงกันไว้ด้วยภาษาและความเชื่อเรื่องการมีบรรพบุรุษร่วมกัน

6. อภิปรายผล

ข้อมูลจากภาคสนามทำให้ได้เห็นภาพใหญ่ของพลวัตวัฒนธรรมไทยทรงดำ ที่น่าจะเป็นดังวาทะของแกนนำชุมชนไทยทรงดำท่านหนึ่ง ได้กล่าวไว้ว่าวัฒนธรรมไทยทรงดำคงจะอันตราย หรือถูกสมานลักษณะเข้ากับวัฒนธรรมไทยจนเกือบสิ้น ข้อมูลเชิงประจักษ์ดังกล่าว สอดรับกับข้อมูลจากการสำรวจวรรณกรรมเกี่ยวกับการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาร์ล เอฟ คายส์ (Charles F. Keyes, 1991) เพ็ญศิริ จิระเดชากุล (2541) ชิตขยางค์ ยมาภัย (2549) ขวัญชีวัน บัวแดง (2552) ทิพวรรณ พ่อขันชาย (2555) ซึ่งต่างได้นำเสนอข้อสรุปร่วมกันประเด็นหนึ่งว่า การศึกษามักจะมีอิทธิพลหรือส่งผลกระทบต่อสมานลักษณะ (assimilation) กลุ่มชาติพันธุ์ให้หลอมหลวมเข้ากับวัฒนธรรมหลักของชาติ และทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ค่อย ๆ จางหายไป โรงเรียนมักจะติดตั้ง (installed) “ความเป็น

คนไทย” ซึ่งหมายถึง บุคคลผู้ถือ คติ ขาติ ศาสน์ กษัตริย์ ภูมิลำเนาไทย พุทธศาสนาไทย อยู่ในจารีตแบบไทย ให้แก่นักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

ปฏิบัติการที่วันนี้นักเรียนได้ทำคือ การศึกษา (2553) ภัททิยา ยิมเรวัต (2544) ได้อธิบายไว้ว่า การกลืนกลายให้ “คนอื่น” เป็นไท เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของชาวไท ในอดีตคนไทยอาจใช้ยุทธศาสตร์การเอาชนะด้วยกำลังหรือการแต่งงาน การแต่งตั้งตำแหน่งทางการปกครอง เช่น เจ้าเมือง กำนัน ให้แก่นักกลุ่มชาติพันธุ์

ในบริบทประเทศไทยราชการได้ใช้ “การศึกษา” เป็นเครื่องมือหนึ่งในการรวมพวกกลุ่มคนต่างๆ ที่อยู่ใต้อาณาเขตประเทศ ให้เป็นพลเมืองไทย ที่มีความรู้และเชื่อฟังแบบที่ราชการคาดหวัง แต่อาจวางตำแหน่งไว้ในฐานะพลเมืองชั้นสอง

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับวัฒนธรรมไทยทรงดำรงสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตประจำวันหรือโลกแห่งชีวิตของชาวไทยทรงดำรงที่เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Habermas, 1984) เรียกกระบวนการนี้ว่า การถือครองอาณาโลกแห่งชีวิตของระบบ (the colonization of life-world)

แต่ในปัจจุบัน ได้เกิดสภาพการณ์กลับตาลปัตรเกี่ยวกับการสมานลักษณะทางวัฒนธรรม กล่าวคือ วัฒนธรรมราชการหรือความรู้ที่เป็นทางการ ได้กลับกลายเป็นผู้ฟื้นฟูวัฒนธรรม (cultural revitalization) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ามีจุดเริ่มต้นที่การใช้คำว่า “ไทยทรงดำ” ให้ปรากฏอยู่ในภาษาราชการ และการที่สมเด็จพระราชินี ได้ฉายพระบรมฉายาลักษณ์ซึ่งฉลองพระองค์ด้วยชุดกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ

จุดเปลี่ยนสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การออกกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับ ปี พ.ศ.2540 และ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ที่ให้การยอมรับและนับหน่วยวัฒนธรรม (cultural trait) ต่างๆ อย่างเท่าเทียมกับวัฒนธรรมไทย ช่วงเวลาดังกล่าว ครูชาวไทยทรงดำท่านหนึ่ง เรียกว่า “เป็นยุคทองของไทยทรงดำ” เพราะชาวไทยทรงดำได้มีโอกาสนำเสนอวัฒนธรรมไทยของตนให้คนในสังคมได้รู้จักและรับรู้อย่างกว้างขวาง รวมทั้ง ได้มีความพยายามที่จะจัดการเรียนการสอนภาษาวัฒนธรรมไทยทรงดำขึ้นในโรงเรียน กระบวนการดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการสร้างความเป็นทางการให้แก่วัฒนธรรมไทยทรงดำ

สภาพปรากฏดังกล่าว เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับการกระทำทางสังคม (interplay of Structure and agency) ที่ทำให้วัฒนธรรมไทยทรงดำค่อย ๆ เลือนหายไป (diminishing) กลับลูกโซ่ขึ้น สถานะนี้สอดคล้องกับมโนภาพทางสังคมวิทยาของแอนโทนี กิดเดนส์ (Giddens, 1984) เรื่องการจัดโครงสร้างทวิภาค (structuration) ที่ได้อธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางสังคมกับการกระทำของมนุษย์ ในลักษณะที่โครงสร้างทางสังคมเป็นตัวกำหนดแบบแผนปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ และในขณะเดียวกันปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ก็มีส่วนในการกำหนดโครงสร้างของสังคมเช่นกัน ซึ่งกิดเดนส์เรียกว่าเป็นทวิลักษณ์ของโครงสร้าง (duality of structure)

ในบริบทของชาวไทยทรงดำ การจัดโครงสร้างทวิมารค ก็คือ “ระบบ” กับ “การกระทำทางสังคม” ต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อการในการกำหนด แบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวไทยทรงดำ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ โลกแห่งชีวิตของชาวไทยทรงดำมีส่วนกำหนดโครงสร้างสังคมและในทางกลับกัน โครงสร้างหรือระบบก็ทำให้ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมค่อย ๆ จางหายไป ผู้วิจัยมีข้อสังเกตประการหนึ่งก็คือ ปัจจุบัน วิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำเอง ที่มีส่วนสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมไทยทรงดำจางหายไป ในขณะที่ระบบสังคม ได้เปิดพื้นที่ให้ชาวไทยทรงดำได้สืบสานภาษาและวัฒนธรรมของตนเอง แต่ชาวไทย(ทรง)ดำเอง ที่อาจเป็นผู้เลือกใช้ออกลักษณะทางวัฒนธรรมพร้อม ๆ กับเอกลักษณ์ทางการเมือง คือ “ไทย(ไม่)ทรงดำ”

การจัดวัฒนธรรมการเรียนรู้เพื่อสืบสานวัฒนธรรมไทยทรงดำย่อมขึ้นอยู่กับบริบทอันมีนัยสำคัญของบูรณาการทางวัฒนธรรมที่สร้างพลักษณ์ทางวัฒนธรรม (multiple identities) ในฐานะที่เป็นคนไทยและคนไท(ทรง)ดำ ควรมีส่วนผสมผสาน (hybridity) ระหว่างความรู้ที่เป็นทางการกับความรู้ของท้องถิ่น และคำนึงถึงความเป็นพหุวัฒนธรรม ไม่เป็นไทยกลางหรือท้องถิ่นนิยมอย่างสุดโต่ง แต่เป็นการอนุรักษ์อย่างมีพลวัต ร่วมสมัย ใช้ประโยชน์ได้จริง ให้ผู้เรียนสามารถอยู่ร่วมในสังคมร่วมสมัยโดยไม่ลืมรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง โดยประสมประสานความรู้ทางสามัญเข้ากับอาชีวศึกษา เพื่อให้มีทักษะ ความรู้ และความคิดที่สอดคล้องกับการทำมาหากินอยู่ในภูมิสถานของตน ในลักษณะของการจัดการศึกษาฐานชุมชน

7. สรุป

บทความนี้ได้บรรยายให้เห็นถึง วัฒนธรรมการเรียนรู้วัฒนธรรม ของนักเรียนชาวไทยทรงดำ ซึ่งหมายถึง การเปลี่ยนแปลงความหมายให้แก่ประสบการณ์ทางวัฒนธรรม โดยมีจุดมุ่งพินิจที่ ความรู้ด้านวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับว่าชอบธรรม (legitimated knowledge) และบรรยายให้เห็นว่านักเรียนชาวไทยทรงดำมีประสบการณ์ด้านการเรียนรู้วัฒนธรรมอย่างไร

วัฒนธรรมการเรียนรู้ หรือ วิธีการสร้างความหมายให้แก่ประสบการณ์ด้านวัฒนธรรม ในชีวิตประจำวันของนักเรียนนั้น ส่วนใหญ่ได้เรียนรู้เชิงปฏิบัติในการใช้ภาษาไทยทรงดำเพื่อการสื่อสาร การเรียนรู้ยังมีปฏิสัมพันธ์ (interactive learning) ในการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ เช่น พิธีเสนเรือน งานประจำปี กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวนี้ ทำให้นักเรียนชาวไทยทรงดำ ได้ชี้ชัดตนเองว่าเป็น ลาว อันแสดงให้เห็นถึงการให้นยามเอกลักษณ์ ว่าตนเป็นคนไทย(ทรง)ดำ ส่วนการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนนั้น ครุมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียน ในลักษณะผู้ถ่ายทอด - ผู้รับความรู้ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ ให้นักเรียนเกิดความรู้จำ (recognition) เข้าใจจริง (realization) และ ทำเป็น (performance) แต่ยังมีแต่น้อยที่มุ่งทำให้นักเรียน คิดเป็น (competency) อันมีนัยสำคัญได้แก่การปลูกมโนธรรมสำนึกในเชิงชาติพันธุ์ ให้เห็นถึงความกดขี่ หรือ ความไม่เท่าเทียมทางชาติพันธุ์

ผู้เขียนเสนอข้อถกเถียงว่า ความรู้ด้านวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำที่ขอบธรรมนั้น เชื่อมโยงกับความรู้อันเป็นสามัญสำนึก (commonsense of knowledge) จากถิ่นฐานบ้านเกิดของชาวไทยทรงดำ โดยเฉพาะความรู้ด้าน การพูดการเขียน และการอ่านภาษาไทยทรงดำ ความรู้ในด้านความเชื่อที่สำคัญ คือ เทวดาและผีบรรพบุรุษ ความรู้ด้านพิธีกรรมและประเพณี และความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ความรู้ส่วนหนึ่งได้ถูกดัดแปลงและสร้างขึ้นในท้องถิ่น ความรู้ดังกล่าวมีความขอบธรรม โดยการใช้หรือรับรองโดยผู้มีสิทธิหน้าที่ คือ ผู้รู้หรือผู้ประกอบการ พิธีกรรม ทั้งนี้โรงเรียนได้ยอมรับความขอบธรรมของความรู้ของท้องถิ่น และแสดงมีบทบาทในการสร้างบริบทใหม่ (recontextualization) ด้วยการถ่ายทอดความรู้ของท้องถิ่น ผ่านการจัดการเรียนการสอนโรงเรียน ในสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ศิลปะ และกิจกรรมการพัฒนา ผู้เรียน อย่างไรก็ตามการผสมผสานใหม่ระหว่างความรู้ท้องถิ่นกับความรู้ทางการ ผ่านการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาด้านชุมชนน่าจะช่วยให้กระบวนการสืบสาน วัฒนธรรมไท(ทรงดำ) มีพลวัตยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ขวัญชีวัน บัวแดง. (2552). พัฒนาการการจัดการศึกษาของรัฐในชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง. (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา.
- โจเซฟ ดี. โนว์ค และดี. บ็อบ โกวิน. (2534). ศิลปะการเรียนรู้ (สวนิต ยมาภัย และสวัสดี ประทุมราช, แปล). กรุงเทพฯ: คุรุสภา.
- ชิตขยางค์ ยมาภัย. (2549). ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อการพัฒนาชาวไทยภูเขาตามแนวทฤษฎี ปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ทิพวรรณ พ่อขันชาย. (2555). อำนาจและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์บุรี. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.
- พิเชฐ สายพันธ์. (2553). ผลงานชิ้นเอกของอาจารย์คำจอง. ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพิเชฐ สายพันธ์ (บรรณาธิการ), *ทฤษฎีบ้านเมือง ศาสตร์อาจารย์คำจองกับการศึกษาชนชาติไท*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- เพ็ญศิริ จิระเดชากุล. (2541). การศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย. ชุดโครงการวิจัยประเมิน สถานภาพและองค์ความรู้เรื่องชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย.
- ภักติยา ยิมเรวัต. (2544). *ประวัติศาสตร์สิบสองจุไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุน การวิจัย.
- Bernstein, B. (2000) *Pedagogy, symbolic control and identity: Theory, research, critique*, revised edition. Lanham: Rowman and Littlefield.

- Cresswell, W., J. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Thousand Oaks: Sage.
- Denzin, K., N. (2003). *Performance ethnography: Critical pedagogy and the politics of culture*. Thousand Oaks: Sage.
- Giddens, A. (1984) *The constitution of society*. Los Angeles: California
- Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action*. Translated by Thomas McCarthy. Boston: Beacon press.
- Keyes, C. F. (1991). State Schools in rural communities: Reflections on rural education and culture change in Southeast Asia. In Charles F. Keyes edited *Reshaping local worlds: Formal education and cultural change in rural Southeast Asia*. Monograph 36/yale Southeast Asia studies, Yale Center for international and area studies.
- Madison, S. (2012). *Critical ethnography: method, ethics, and performance*. 2nd edition. Sage.
- McLaren, P. (2009). *Critical pedagogy: A look at mayor concept*. in *The Critical pedagogy reader*. 2nd edition. edited by Antonia Darder, Marta P. Baltodano, and Rodolfo D. Torres. Routledge.
- Thomas J. (1993). *Doing critical ethnography*. Newbury Park: Sage.